

memorii | jurnale

Ernst Jünger se naște la Heidelberg în 29 martie 1895. Studii liceale la Hanovra. La 18 ani fuge de-acasă și se angajează în Legiunea Străină. În 1914 se înrolează voluntar, luptă cu bravură și i se decernează cea mai înaltă distincție militară germană, „Pour le mérite“. După război, studii de filozofie la Leipzig și de zoologie la Napoli. Câteva specii de insecte descoperite ulterior îi vor purta numele. În cel de-al Doilea Război Mondial participă la campania din Franța. În urma atentatului eșuat împotriva lui Hitler (1944), este demobilizat și declarat „nedemn de a face parte din armată“. Între 1945 și 1949, forțele aliate îl pun sub interdicție de publicare. Din 1950 se stabilește la Wilflingen. În 1959 întemeiază, împreună cu Mircea Eliade, revista *Antaios*. În 1982 i se decernează Premiul Goethe; în 1995, la centenarul nașterii, i se aduc omagii naționale și internaționale de anvergură. Ernst Jünger se stinge din viață la 17 februarie 1998. Între 1956 și 1995 i s-au acordat 27 de premii, titluri și distincții în Germania, Franța, Italia, Spania, i s-au închinat numeroase volume omagiale, numere de reviste, mii de pagini de critică și exegeză literară.

Opere: *In Stahlgewittern* (1920; trad. rom. *În furtuni de oțel*), *Der Kampf als inneres Erlebnis* (1922), *Das abenteuerliche Herz* (1929; trad. rom. *Inimă aventuroasă*), *Die totale Mobilmachung* (1930), *Der Arbeiter* (1932), *Afrikanische Spiele* (1936; trad. rom. *Jocuri africane*), *Auf den Marmorklippen* (1939; trad. rom. *Pe falezele de marmură*), *Gärten und Straßen* (1942; trad. rom. *Grădini și drumuri*), *Die Pariser Tagebücher* (1949; *Jurnale pariziene*), *Heliopolis* (1949), *Über die Linie* (1950), *Der gordische Knoten* (1953), *Gläserne Bienen* (1957; trad. rom. *Albine de sticlă*), *Die Hütte im Weinberg* (1958; trad. rom. *Coliba din vie*), *Subtile Jagden* (1967), *Annäherungen: Drogen und Rausch* (1970; trad. rom. *Aproximări: Droguri și extaz*), *Die Zwille* (1973; trad. rom. *Praștia*), *Eumeswil* (1977), *Die Schere* (1990), *Siebzig verweht* (1980–1995).

Viorica Nișcov este istoric literar și traducător, cu contribuții în domeniul germanisticii, literaturii comparate și folclorului. Printre autorii traduși se numără Novalis, Ricarda Huch, G. Scholem, C.G. Jung ș.a. Cea mai recentă carte a sa este *Repere și interferențe de teorie și istorie literară* (2021).

Ernst Jünger

**Jurnale
pariziene**

și însemnări din Caucaz

Traducere din germană, prefață și note
de Viorica Nișcov

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: Andreea Niță, Anca Lăcătuș
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Bookart Printing

Ernst Jünger

Das erste Pariser Tagebuch. Kaukasische Aufzeichnungen

Sämtliche Werke. Band 2. Strahlungen I.

© Klett-Cotta, Stuttgart 2015

Das zweite Pariser Tagebuch

Sämtliche Werke. Band 3. Strahlungen II.

© Klett-Cotta, Stuttgart 2015

All rights reserved.

© HUMANITAS, 2021, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Jünger, Ernst

Jurnale pariziene și însemnări din Caucaz / Ernst Jünger;

trad. din germană, pref. și note de Viorica Nișcov. –

București: Humanitas, 2021

ISBN 978-973-50-7268-1

I. Nișcov, Viorica (trad.; pref.; note)

821.112.2

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	7
<i>Nisiparnița și vocile din oglindă</i> Prefață de Viorica Nișcov	9
Primul jurnal parizian	51
Însemnări din Caucaz	245
Al doilea jurnal parizian	329

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Această a doua ediție la Humanitas a *Jurnalelor pariziene* ale lui Ernst Jünger este, față de prima ediție din 1997, completă, căci cuprinde, precum în original, și *Însemnările din Caucaz*, care separă primul de cel de-al doilea *Jurnal*. Față de edițiile germane lipsite de orice adnotări, am prevăzut în traducerea românească un pe cât posibil amplu suport explicativ prin note de subsol. Dincolo de valoarea lor intrinsecă, ele denotă gama extinsă a intereselor autorului. –V.N.

Nisiparnița și vocile din oglindă

PREFAȚĂ DE VIORICA NIȘCOV

Undeva în Mauritania, de-a lungul unui perete drept de stâncă, a cărui creastă se pierde în nori și-al cărui picior este scăldat, la o adâncime amețitoare, de talazurile mării veșnic învolburate, serpuie în consolă, pornind dintr-un loc numit Masirah, o potecă foarte îngustă pe care nu e cu puțință să înainteze decât un singur om sau animal de povară. Din cauza arcuirii puternice a masivului, drumul nu poate fi văzut de la un capăt la altul. De aceea puținii trecători care se încumetă să-l străbată obișnuiesc ca, înainte de a se angaja pe el, să dea un semnal, tocmai pentru a se asigura că nimeni nu vine din cealaltă parte. O întâlnire deasupra hăului amenințător ar fi fatală, căci cale de întoarcere nu mai este. Dar, rareori umblat, drumul se vedește mai totdeauna pustiu. Și totuși, o dată, incredibilul se produce. Două caravane, venind una din miazănoapte, alta din miazăzi, uită, fiecare în parte, să dea semnalul convenit și se pomenesc față în față, la mijlocul potecii strâmte, având de o parte peretele neted de stâncă, de cealaltă abisul clocotitor. Ceea ce urmează se poate lesne închipui. Iar ceea ce ar mai fi putut să urmeze este imaginat de Ernst Jünger în romanul *Heliopolis* (cap. „La școala de război“). Sursa povestirii, citată pentru început în *Primul jurnal parizian* (18 mai 1942) și dezvoltată apoi pe larg în *Însemnările din Caucaz* (29 nov. 1942), este relatată de James Riley în *Nafragiul brigantinei „Le commerce“, 1815*¹. Revenirea insistentă asupra proiectului și a elaborării acestei povestiri nu este întâmplătoare. Căci ea figurează exemplar

1. *Le Naufrage du Brigantin Américain „Le Commerce“, Perdu Sur la Côte Occidentale d'Afrique, Au Mois d'Août 1815*, Paris, 1818.

paradigma condiției aparent fără ieșire, iar aceasta, la rândul-i, dă seama, cu întreg haloul său de înțelesuri subiacente – situația în zone existențial primejdioase, asumarea riscului, întâlnirea cu hazardul și cu moartea, construirea de strategii salutare, testarea limitei proprii – atât de destinul însuși al scriitorului, spirit temerar, fascinat de aventură, de eroic și insolit, în termenii unei etici a demnității și loialității cavalești, cât și de unitatea unei opere de excepțional interes documentar și literar, scrise de-a lungul a mai bine de șaptezeci de ani.

Într-o ordine apropiată de idei o altă întâmplare, de astă dată reală, evocată de Jünger în „Cuvântul introductiv”¹ ce deschide seria jurnalelor din perioada 1939–1948, asumă și ea pentru scriitor o importantă valoare de reprezentare: în iarna lui 1633, Societatea olandeză a Groenlandei depunea în insula Sfântul Mauriciu din Oceanul Arctic șapte matrozi cu scopul de a efectua observații științifice privind iarna și astronomia polară. În vara anului următor o flotă de baleniere se reîntoarce spre a-i recupera. Nu mai găsește decât șapte cadavre și un *jurnal*. Destinul matrozilor morți la datorie capătă în viziunea lui Jünger o semnificație emblematică. Pentru situația existențială a omului modern pe de-o parte, pentru propria sa situație în lume, în special în cel de-al Doilea Război Mondial, de cealaltă parte. Tot astfel jurnalul găsit pe insula Mauriciu e interpretat de Jünger ca expresie a lumii moderne, copernicane, descentrate, sfâșiate de spaima alunecării în haos. Ca semne distinctive ale noii literaturi, ilustrate de jurnalul matrozilor, sunt revendicate parte explicit, parte implicit îndepărtarea spiritului de obiect, a autorului de lume, sporul de luciditate, confruntarea cu suferința și moartea, capacitatea vizionară de a prevedea alunecarea în catastrofe istorice și metafizice, viteza de înregistrare a unor percepții tot mai variate ș.a., pentru care cea mai adecvată formă literară se dovedește a fi *jurnalul* ca specie literară. E limpede că avem aici a face cu un *demers autoscopic*, cu o definire indirectă (prin jurnalul matrozilor) a propriilor opțiuni spirituale, etice și poetologice.

1. Cf. Ernst Jünger, *Grădini și drumuri*, tr. Viorica Nișcov, Polirom, Iași, p. 49.

Astfel e vorba în primul rând de legitimitatea privilegierii de către Jünger a formei diariumistice, de departe cantitativ și calitativ cea mai importantă în cadrul întregii sale opere. Recursul la ea, în condițiile fluxului intens și vertiginos de impresii îi îngăduie scriitorului o libertate totală de mișcare, dincolo de constrângerile impuse de compoziții complicate, de structuri stabile, cu cadre obstaculante. Ceea ce nu exclude compunerea laborioasă, căci: „Felul în care scriu însemnările de jurnal implică, în orice caz pentru mine, aceeași vigilență ca aceea cu care concep o operă literară”¹. De unde nenumăratele revizuri, suprimări, adăugiri care au făcut chiar să se vorbească în cazul său de o adevărată manie perfecționistă și care au ajuns uneori să treacă de la primele însemnări fugare, mai ales ale celor făcute în condițiile improprii ale frontului, uneori simple cuvinte-cheie, cu valoare anamnetică, și până la pagina tipărită, prin opt faze succesive. Nemaivorbind de transformările suferite de texte de la o ediție la alte. O analiză atentă efectuată asupra edițiilor din perioada 1942–1963 a jurnalelor de război a pus în evidență tendința de a suprima de la o versiune la alta anecdoticul intim, excesul de egocentricitate, istoricitatea, în favoarea accentuării stilizării și a expresiei încifrate.² Pornit de la această stare de fapt, reproșul de inautenticitate, artificialitate, manierism, glacialitate etc., formulat de atâtea ori cu acreală și maliție distilată la adresa scriitorului, se dovedește în realitate fără obiect, întrucât el nu-și propune, precum alți autori de jurnale intime din perioada nazistă, ca Jochen Klepper, Friedrich Reck-Malleczewen, Theodor Haecker, Reinhold Schneider, Erich Kästner, Heimito von Doderer ș.a., să scrie cu scopul de a documenta și depune mărturie (numeroase au fost textele care, sub condiția lor de documente ale terorii exercitate și suferite, au apărut abia după război, uneori chiar postum). Ci de a face un tip de diariumistică eminentemente literară care „rămâne în statul totalitar ultima convorbire posibilă” (în

1. Ernst Jünger, Antonio Gnoli & Franco Volpi, *Les prochains Titans*, tr. Myriem Bouzaher, Paris, Grasset, 1998, p. 128.

2. Ulrich Böhme, *Fassungen bei Ernst Jünger*, Meisenheim am Glan, Anton Hain, 1972, pp. 106–126.

„Cuvântul introductiv“, p. 52) și care îl invită pe cititor să fie părtaș la evoluția autorului, acesta trasând jaloane, hărți de orientare într-o lume din ce în ce mai puțin descifrabilă.¹

*

Elaborarea părții celei mai importante a cărților lui Ernst Jünger coincide cu anii '30, cu epoca nazistă și cu următoarele trei decenii postbelice. Dată fiind orientarea conservatoare a scriitorului², avântul războinic de care a dat dovadă în prima conflagrație mondială³ – care de altfel a fost al întregii sale generații și al unei bune părți a societății, nu doar germane, spre a ne reaminti în această ordine de idei fie și numai de reacția Internaționalei Socialiste –, dar mai ales, date fiind câteva lucrări cu caracter confesiv, teoretic și parțial programatic, Jünger a intrat după 1949 în malaxorul critic al campionilor democrației (fascinați, respectiv timorați de comunism). Dar dacă pentru bolșevici, de pildă, cataclismul războiului a fost, cum se știe, o mană cerească, abia sperată, care le-a înlesnit treptat instalarea într-o bună parte a lumii a uneia din cele mai sângeroase, mai eficiente și mai duplicitare dictaturi, politice și rasiste deopotrivă, din câte a cunoscut omenirea, pentru Jünger în schimb el a reprezentat doar un prilej de trăire frenetică în proximitatea morții înțeleasă ca sursă de

1. Frédéric de Towarnicki, *Ernst Jünger: Récits d'un passeur de siècle*, Paris, Éditions du Rocher, 2001, pp. 16–17.

2. În timpul Republicii de la Weimar aderase la Revoluția Conservatoare, mișcare ideologică și politică amestecată și cam fumegoasă, cu rădăcini mai cu seamă în scrierile din epocă ale lui O. Spengler și Arthur Moller van den Bruck; ea promova idei antiliberale, antirepublicane, anti-burgeze, construia viziuni colectiviste, valoriza pozitiv nihilismul, revendica o „revoluție germană“ care să restaureze un nou Reich și să impună un nou tip uman. Deși unele cuvinte de ordine ale „conservatorilor revoluționari“ au intrat în arsenalul ideologic și propagandistic al NSAPD-ului, marea majoritate a acestora a refuzat, fie și după oarecarea expectativă, colaborarea cu Hitler (cf. Hayo Holborn, *Deutsche Geschichte in der Neuzeit*, Frankfurt am Main, 1981, vol. III, pp. 446–452, nota 2).

3. Recompensat cu cea mai înaltă distincție militară germană, ordinel „Pour le mérite“ atribuit în Primul Război Mondial doar unui număr de 14 ofițeri, dintre care Jünger era cel mai tânăr.

valori vitale și etice. Scrierile izvorâte de aici sunt *În furtuni de oțel* (*In Stahlgewittern*, 1920), *Lupta ca trăire interioară* (*Der Kampf als inneres Erlebnis*, 1922), *Foc și mișcare* (*Feuer und Bewegung*, 1930), *Mobilizarea totală* (*Die totale Mobilmachung*, 1930), *Muncitorul* (*Der Arbeiter*, 1932) și alte câteva. În măsura în care au vehiculat reprezentări eroice și colectiviste, ele au fost prețuite de oficialii naziști, de Hitler însuși, ceea ce ulterior, cu ocazia apariției narațiunii *Pe falezele de marmură* (*Auf den Marmorlippen*, 1939) – fabulație cvasionică ce denunță fără echivoc, cu extraordinară forță de sugestie oroarea violenței despotice –, l-a ferit pe scriitor de represalii. Altminteri, aceste eseuri și jurnale sunt mai degrabă inofensive, iar ideatic suficient de obscure ca să se preteze la interpretări contradictorii sau suficient de complexe spre a nu îngădui etichetări globale gen „divinizarea morții“, „exaltarea războiului“ etc. Bunăoară, cazul prozei *În furtuni de oțel* – succesiune de amintiri, redactate după însemnări zilnice luate în timpul campaniei din Franța în cursul Primului Război Mondial. Întâlnim aici descrieri nude de operații militare, explorări minuțioase ale unor stări de conștiință situate la limita extremă a primejdiei, în care se instalează un soi de luciditate vizionară și o ușurință aproape demoniacă ce suspendă spaima de moarte; apoi pagini inundate de beția voioasă a luptei, în fine altele bântuie de exasperarea din tranșeele inundate de apă, din adăposturile clisoase și umede, de pe câmpurile pline de cadavre sfârtecate, asaltate de oștile de guzgani. Peste toate, o sinceritate deplină și convingerea că lupta prilejuiește exersarea însușirilor virile (curajul, rezistența, camaraderia, onoarea, prețuirea adversarului) și forjează elite. Același tip de imagini, aceeași concepție despre luptă ca arhetip existențial, aceeași fastuoasă reprezentarea a luptătorilor ca „jongleri ai morții, maestri ai explozibilului și ai flăcării, animale de pradă somptuoase, țâșnind prin tranșee“, același respect pentru cel învins (eventual îngropat și omagiat cu o floare sau o cruce la căpătâi) și în *Lupta ca trăire interioară*. Se simte și aici educația unei generații crescute în tradiția gloriilor militare prusace pentru care patria era o noțiune vie, Kaiserul un simbol puternic, iar eroismul, onoarea,

PRIMUL JURNAL PARIZIAN

Sars-Poteries, 18 februarie 1941

Sosirea înainte de zori în gara de mărfuri din Avesnes, unde am fost trezit dintr-un somn adânc. Mi-am conștientizat astfel un vis frumos: copil și totodată bărbat fiind, călătoream de la Wunstorf la Rehburg, de-a lungul vechiului meu drum de școală pe care întotdeauna îl străbăteam cu decovilul. Am coborât la Winzlar și am mers pe jos, urmând firul de cale ferată. Era noapte, căci vedeam ridicându-se luminos din întuneric parterul casei mele părintești. În același timp, era și ziuă; la stânga se întindeau câmpurile în bătaia soarelui. În preajma unuia dintre ele, acoperit compact de semănături verzi, am văzut-o așteptând pe mama ca femeie tânără, superbă. M-am așezat lângă ea, și în clipa în care m-am simțit ostenit, a pus mâna pe ogor ca pe o pătură verde și l-a tras peste noi.

Visul m-a făcut foarte fericit și a continuat să-mi țină îndelung de cald, și atunci când, pe rampa rece de încărcare, îmi îndeplineam obligațiile de comandant.

Marș până la Sars-Poteries, încartiruire acolo. Am fost găzduit de două doamne în vârstă, dintre care una avea optzeci și doi de ani și văzuse deja trei războaie. Cina lor, la care mi-a stat în putință să adaug puțin salam, a fost mai mult decât frugală, alcătuită în principal din trei cartofi mari care fuseseră acoperiți pe plită cu o bonetă de ceramică. Minuscula ustensilă se numește „*étouffoir*“, probabil deoarece bucatele de sub ea sunt fierte înăbușit prin eliminarea aerului.

Sars-Poteries, 20 februarie 1941

Plimbare în apropierea gării, unde, la o fabrică de produse ceramice, m-am interesat de proveniența pământului care a dat numele și renumele locului. Ceva mai sus de firul de cale ferată, am dat de cariere – am văzut că erau scobite într-un nisip foarte frumos de culoare brună și albă. N-am găsit fosile, precum speram. O adâncitură veche, părăsită ascundea pe fundul ei guri de apă și era probabil uneori puternic inundată, căci creșteau acolo răchite de înălțimea unui stat de om, împăroșate de rădăcini minuscule și fine. Răsăreau din trunchiurile și ramurile lor ca mușchiul – o pildă frumoasă a faptului că în cazul plantelor mai este încă posibil ca fiecare parte să zămislească o alta. Forța vitală nedivizată mai sălășluiește încă în întreaga casă. Noi, oamenii, am pierdut această artă, și acolo unde culturile noastre produc frunze și flori în toată splendoarea lor, rădăcinile nu pot fi niciodată văzute. Totuși cu riscul crescând al jertfei, trimitem alte organe, mai spiritualizate, rădăcini aderente în nevăzut – o facem, firește, cu prețul vieții individuale. De acolo crește și ne revine apoi tuturor o nouă prosperitate.

Pe drumul de întoarcere a căzut mazărice deasă, împestrînd pământul. Prin grădini am văzut totuși alunii deja înfloriți și tulichini a căror eflorescență, asemenea liliacului bătut, acoperea ramurile golașe; în colțuri ferite, grupuri de ghiocei care, după iarna deosebit de grea, au apărut, cred, mult prea devreme. Aici sunt numiți „*fleurs de Saint Joseph*“, a cărui zi este sărbătorită pe 19 martie.

Sars-Poteries, 21 februarie 1941

În somnul de dimineață mă aflu într-o mică farmacie unde făceam unele cumpărături, apoi m-a trezit Rehm¹. Înainte de a deschide ochii, am mai apucat să văd o pungă pe care sta scris „garnituri de cauciuc din Braunschweig“. E întotdeauna straniu cum cazi pe asemenea lucruri.

1. Rehm – ordonanța lui Jünger în cel de-al Doilea Război Mondial.

Citit *Reine* a lui Julius Lermina¹, o carte pe care mi-a împrumutat-o gazda mea și care tratează foarte amuzant, în stilul *Celor trei muschetari*, intrigile de partid de la 1815. Dai peste pasaje care depășesc nivelul romanului de divertisment, de felul acestuia: „Orice conspirator are și o trăsătură de caracter copilărească.“ E o judecată pe care o pot confirma pe baza propriei experiențe.

Sars-Poteries, 22 februarie 1941

Picotit în orele dimineții și meditat la cărți exotice. Astfel, la *Tainele Mării Roșii* de Henry de Monfreid², în care pulsează o sclipire de corali, de sifon și de încântător suflu marin. Apoi la romanul lui Mirbeau³, *Le jardin des suppliques*. Această grădină cu drumurile ei pline de praf de cărămidă este acoperită din belșug cu verdeață și mase mari strălucitoare de bujori. Ea își trage luxurianța din nenumăratele cadavre de kuli, care au creat-o, cu prețul unor corvezi ucigătoare, și care au putrezit, anonimi, în solul ei. Cartea are meritul de a arăta, net separate, frumusețea și cruzimea lumii – cele două forțe care prin jocul și amestecul lor amintesc de acei monștri marini ai căror splendoare cromatică acoperă, cu un văl irizat, ascunzișurile teribile ale armelor lor. Într-o astfel de întrepătrundere de infernuri și paradisuri, în care ochiul poate descifra, tot atât de puțin pe cât în hățișul multicolor al unei insule de pădure virgină, detaliile plăcerii și ale durerii, planeta noastră deschide spiritului un spectacol nemaivăzut.

Meditat apoi la Wagner, care mi-a apărut într-o lumină nouă, plină de semnificație pentru zilele noastre. Am crezut că înțeleg eroarea lui Baudelaire, căruia totuși relația adevărată

1. Jules Lermina (1839–1915) – scriitor francez, autor prolific de romane istorice și de aventuri, militant socialist. Romanul *Reine* e din 1891.

2. Henry de Monfreid (1879–1974) – scriitor francez, autor de cărți autobiografice și romane. *Les secrets de la Mer Rouge* a apărut în 1931.

3. Octave Mirbeau (1848–1917) – jurnalist, critic de artă, romancier. *Le jardin des suppliques* (1899), roman al tenebrei sufletului omnesc, e din cele mai cunoscute *opus-uri* ale sale.

cu lucrurile vechi, eterne îi era proprie. Reflecții despre duhul histrionic, grandios care conferă suflu artificial timpurilor revoluționale și culturilor moarte, făcându-le să se miște asemenea unor leșuri pe care le invocăm. Un vrăjitor de grad înalt care conjură la porțile infernului cu sânge real. Lucrurile dobândesc culori la care nici cel mai ager ochi nu va deosebi iluzia de adevăr. Mimul intră în realitate, devine persoană istorică, obține triumfuri și lauri care înverzesc precum cei adevărați. La ce bun să-l contrazici, să te iei cu el la hartă – el vine pentru că vremea lui a venit. Iată în ce îi stă vina, a cărei origine trece dincolo de individual. Arta ca seră a vremurilor trecute – te preumbli prin ea ca prin grădini de iarnă sau ca prin saloane în care înfloresc palmieri. Ceea ce nu e de respins căci prea puternice, prea teribile sunt spaimile pieirii, voința de a mai salva fie și o umbră e perfect de înțeles. La polul opus se află Nietzsche, care stă și cade în bătaia furtunilor glaciale. Sunt aici modelele pe care tinerețea noastră, asemenea lui Hercule, le-a văzut la răspântie de drum.

Cazul Nietzsche–Wagner amintește de acele căsuțe meteorologice din care se văd ieșind, în funcție de vreme, felurite figurine. Una dintre ele e afară și anunță vremea cu justete profetică, dar inoportun. Cealaltă corespunde climei care domină, chiar dacă, deja, curenții declinului încep să se simtă – motiv pentru care ea stăruie în siguranță, la adăpost de lumina zilei. Și totuși scândurica pe care le-a fixat meteorologul rămâne una și aceeași.

Saint-Michel, 24 februarie 1941

Despărțire de Sars-Poteries, mai cu seamă de fecioara mea de optzeci și doi de ani, căreia i-am prezentat de dimineață, la pat, mulțumirile mele. Apoi, marș până la noua încartiruire, la Saint-Michel – mai întâi pe ger ușor, apoi pe zăpadă umedă. Locul este neprimitor, cu multe case distruse sau părăsite; o mașină blindată se ridică din apele râulețului care curge prin ea. Deja se nasc mituri; se spune că șoferul s-ar fi prăvălit

peste parapetul podului ca să sustragă astfel germanilor prada. Acolo unde s-au reîntors, locuitorii au arborat la porți, ca semn al prezenței lor, fâșii de pânză albă. Ei par și mai sărmani, și mai înfometați decât cei din Sars-Poteries. Cărduri de copii cu picioarele goale, învinețite de frig pândesc în preajma bucătăriilor de campanie. Prin case se aud alergând șobolani; din cadrul unor ferestre goale, pisici privesc țintă către stradă.

Locuiesc cu Rehm la o gazdă al cărei bărbat e prizonier în Germania. Poate să aibă în jur de patruzeci de ani, dar arată încă bine, e o fire veselă, ospitalieră și povestește bucuros despre bărbatul ei de care se îngrijește asiduu. Înclin totuși să o consider accesibilă; e plină de acea vioașie pe care experiențe proaspete și vii o stărnesc. Astfel de lucruri sălășluiesc frecvent într-una și aceeași inimă, căci lumea morală este inaccesibilă prin calcul și nu poate fi în întregime împărțită precum cea fizică. Corespunzător, cei mai mulți bărbați nu se comportă ca Othello, cândva așa ceva mi se părea de neînțeles, ci știu, mai ales în căsnicii vechi, să ierte.

Saint-Michel, 27 februarie 1941

Ca întotdeauna în orele dimineții, imagini onirice vii. Luam parte la o adunare care se distra imitând politicieni decedați sau uitați, și anume fără pregătiri prealabile, după toana clipei; ba unul, ba altul din societate se scula de pe scaun și dezlănțuia veselia, mimând și agitându-se. Am văzut astfel un bărbat voinic, trupeș, imitându-l pe Bismarck și obținând un răsunător succes. M-a izbit faptul că unele gesturi nesemnificative declanșau într-o măsură cu totul specială uimire și râs, dar numai la unii din cei de față. Am dedus de aici că era vorba de oameni de aceeași vârstă, ba chiar de oameni care conlucrau. Se vedea de asemenea cum supraviețuitorii unor mici cercuri dispărute aplaudau frenetic figuri al căror umor nimeni nu îl înțelegea mai bine ca ei.

Considerată superficial, adunarea lăsa impresia că este alcătuită din înalți funcționari de stat sau generali în rezervă, de genul celor care pot fi văzuți savurând în cluburile lor anecdote